

Теоретичні підходи до розуміння сутності забезпечення економічної безпеки агрофірм

Вікторія Генчевська

*здобувачка освітньо-наукового ступеня доктора філософії,
освітньо-наукової програми: «Менеджмент»,
спеціальності: 073 «Менеджмент»,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: MetodistUT1@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-6305-8782*

Сучасні реалії та виклики зовнішнього й внутрішнього середовищ, які, усе частіше, постають перед вітчизняними аграрними підприємствами, зокрема агрофірмами, вимагають від їх суб'єктів господарювання комплексу адекватних дій у посиленні заходів підтримки щодо забезпечення економічної безпеки. Адже в умовах воєнного стану, широкомасштабної агресії РФ проти України досить гостро стоїть питання забезпечення економічної безпеки на агрофірмах, які зазнають досить великих збитків через ворожі прильоти, відсутність сировини, проблеми з електроенергією, відтік робочих кадрів закордон тощо. Забезпечення економічної безпеки є досить важливим аспектом роботи кожної агрофірми, та особливо під час воєнного стану. Адже саме від рівня економічної безпеки залежить захист, реагування на фактори ринкового середовища, ефективність фінансово-господарської діяльності, стабільність роботи. Агрофірми відіграють важливе значення для підтримання економіки країни під час воєнного стану. Наразі вони зазнають чи не найбільших збитків, через те що стали однією з найголовніших цілей ворога. Кожного дня агрофірми втрачають свої виробничі потужності, готову продукцію, а також прибутки. Кожна агрофірма має власну стратегію розвитку на декілька років, але в умовах воєнного стану передбачити розвиток підприємства досить важко, тому слід заздалегідь продумати як забезпечити його економічну безпеку, оскільки від ефективного забезпечення економічної безпеки агрофірм, а саме безперервного моніторингу середовища дестабілізуючих чинників та діагностики існуючих загроз, розробки невідкладних заходів щодо їх мінімізації або нейтралізації, залежить виживання, функціонування та стійкий розвиток агрофірм. Стає зрозуміло, що основне призначення економічної безпеки постає в протидії впливу проявів наявних деструктивних факторів.

Тому теоретичним базисом дослідження проблеми економічної безпеки агрофірм є, перш за все, розгляд теоретичних підходів щодо розуміння сутності категорій «економічна безпека підприємства» та «забезпечення економічної безпеки підприємства» й визначення їх місця у діяльності агрофірм. Усе це, безсумнівно, і є актуальним завданням.

За останні роки вивченням проблем економічної безпеки на рівні підприємства та питанням забезпечення економічної безпеки підприємства, зокрема в аграрній сфері, присвятили свої роботи Боса І. [1], Поліщук О. Б. [2], Іванюк Б. М. [3],

Ярославський А. О. [4], Дуб Б. С. [5], Копитко М. І. [6], Любохинець Л. С. [7], Тютченко С. М. [8], Пілецька С. Т., Коритько Т. Ю., Кравчук Н. М. [9], Алькема В. Г., Кириченко О. С., Пазєєва Г. М. [10], Сосновська О. О. [11] та інші.

Метою дослідження є аналіз, узагальнення та систематизація існуючих теоретичних підходів до розуміння економічної безпеки та забезпечення економічної безпеки підприємства, зокрема агрофірми, для уточнення сутності даних економічних категорій.

Для досягнення встановленої мети в роботі були вирішені наступні завдання:

- проведено аналіз визначень і сутності категорій «економічна безпека підприємства» та «забезпечення економічної безпеки підприємства», запропонованих у науковій літературі;

- запропоновано та обґрунтовано авторське бачення трактування економічної безпеки підприємства та забезпечення економічної безпеки підприємства;

- визначено переваги та недоліки підходів до визначення понять «економічна безпека підприємства» та «забезпечення економічної безпеки підприємства»;

- розглянуто функціональні складові у процесі забезпечення економічної безпеки агрофірм, а саме фінансову, кадрову, техніко-технологічну, інформаційну, силову, ресурсну, політико-правову, ринкову та інтерфейсну, та обґрунтовано їх важливість;

- визначено основні цільові орієнтири агрофірм у процесі забезпечення економічної безпеки;

- запропоновано та обґрунтовано авторське бачення трактування економічної безпеки агрофірми та забезпечення економічної безпеки агрофірми.

Провівши аналіз визначень і сутності категорії «економічна безпека підприємства», запропонованих у науковій літературі, варто зазначити, що незважаючи на різноманіття аспектів, у межах яких розглядається поняття «економічна безпека підприємства» жодне із запропонованих визначень не можна спростувати. Усі вони є правильними та логічними за своєю сутністю та структурою. Переважна більшість авторів дійсно використовують різноманітні визначення економічної безпеки підприємства, але усі вони єдині в тому, що керівництво підприємства повинно забезпечити ефективне використання всіх груп ресурсів у своїй діяльності, а також, що широкий спектр проблем, з яким пов'язана економічна безпека підприємства, потребує системного їхнього розподілу складових. Але, у той же час, погодитися з будь-яким із них у повній мірі не можна. Деякі автори розглядають поняття економічної безпеки підприємств занадто широко та масштабно, інші занадто вузько розуміють це поняття, що виключає можливість комплексного підходу до оцінки та забезпечення діяльності підприємства. Окрім того авторами попередніх робіт не було враховано, і це не можливо було врахувати, такий дестабілізуючий фактор, як широкомасштабна збройна агресія РФ проти України. І цей фактор стає основним в останні два роки щодо впливу на економічну безпеку підприємств.

Таким чином, на основі аналізу теоретичних досліджень, можна запропонувати авторське визначення поняття «економічна безпека підприємства» – це стан та

здатність підприємства мати сукупність дієвих заходів суб'єкта господарювання, метою яких являється захист життєво важливих інтересів підприємства, маючи здатність протистояти небажаним небезпекам та загрозам, кінцевий результат яких покликаний на досягнення найпріоритетнішої цілі підприємства – його «виживання» на ринку в цілому та отримання бажаного прибутку, джерелом чого слугуватиме стабільне функціонування й сталий розвиток підприємства, досягнення очікуваного рівня виробництва й високого рівня його економічних показників та реалізація визначених можливостей за рахунок комплексного суцільно-якісного ефективного управління підприємством загалом та управління забезпеченням економічної безпеки даного підприємства, з урахуванням впливу дестабілізуючих факторів військової агресії РФ, що і є головною місією його діяльності.

Провівши аналіз визначень і сутності категорії «забезпечення економічної безпеки підприємства», запропонованих у науковій літературі, частина науковців розглядають забезпечення економічної безпеки підприємства як процес (процесний підхід), який передбачає сукупність послідовних та обґрунтованих дій, створення сприятливих умов, метою якого є досягнення певного стану підприємства, що характеризується як безпечне та який дозволяє з максимальною ефективністю використовувати доступні ресурси для захисту інтересів від впливу дестабілізуючих чинників. Частина дослідників розглядає забезпечення економічної безпеки підприємства як систему (системний підхід), який охоплює сукупність взаємопов'язаних елементів, діяльність яких спрямована на протидію загрозам. Отже, аналіз розглянутих підходів до визначення сутності категорії «забезпечення економічної безпеки підприємства» дає можливість зробити висновок, що можливість застосування будь-якого з розглянутих підходів залежить безпосередньо від інтересів власників підприємства, мети функціонування підприємства, стратегії розвитку підприємства тощо.

Таким чином, на основі аналізу теоретичних досліджень, можна запропонувати авторське визначення поняття «забезпечення економічної безпеки підприємства», а саме під цим поняттям ми розуміємо безперервний системний процес, який вміщує в собі цілий комплекс обґрунтованих управлінських заходів, принципів, методів, функцій і засобів з метою досягнення такого стану підприємства, який би дозволяв направляти потужні дії на якісну реалізацію захисту від глобальних і локальних загроз і які б, насамперед, забезпечували основні комерційні інтереси і цілі підприємства у тому числі і в умовах воєнного стану. Саме в таких умовах економічна безпека підприємств не розглядалась і це досить природно і зрозуміло.

Слід розуміти, що для досягнення найвищого рівня економічної безпеки підприємство, зокрема агрофірма, повинна працювати над забезпеченням високого рівня безпеки основних її внутрішніх та зовнішніх функціональних компонентів. До внутрішніх функціональних складових у процесі забезпечення економічної безпеки підприємства науковці Алькема В. Г., Кириченко О. С., Пазеева Г. М. [10], Копитко М.І. відносять [6]:

- кадрову, яка характеризує інтелектуальний та професійний склад працівників, якість використання людського капіталу, ефективність управління персоналом;
- фінансову, яка демонструє загальний фінансовий стан підприємства;
- техніко-технологічну, яка характеризує рівень інноваційної активності, технологічної незалежності підприємства та його відповідність сучасним світовим аналогам;
- інформаційну, яка характеризує ефективність інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності підприємства та забезпечення захисту інформації;
- силову, яка характеризує ефективність фізичної безпеки підприємства, його персоналу, фінансових та інших ресурсів;
- ресурсну, яка характеризує рівень забезпеченості та ефективність використання виробничих потужностей і ресурсів;
- політико-правову, яка характеризує рівень дотримання чинного законодавства на підприємстві, правового забезпечення діяльності та юридичної підтримки господарських рішень, правової захищеності підприємств та його працівників.

До зовнішніх функціональних складових підприємства науковці Алькема В.Г., Кириченко О.С., Пазєєва Г.М. [10], Копитко М.І. [6] відносять ринкову та інтерфейсну.

Ринкова – характеризує місце підприємств на ринку, можливість протистояти конкурентному тиску та втримати конкурентні переваги.

Інтерфейсна – характеризує надійність взаємодії підприємства з економічними контрагентами.

Окрім того, на нашу думку, до зовнішніх функціональних складових підприємств, зокрема агрофірм, у сучасних умовах війни слід внести таку складову, як стійкість економічної діяльності підприємства до зовнішніх впливів. Це аргументується тим, що основна мета економічної безпеки підприємства – забезпечення стійкого функціонування підприємства в умовах виникнення потенційних загроз та ризиків на основі ефективного формування та використання його корпоративних ресурсів у різних функціональних сферах. У такому випадку стійкість буде характеризуватись здатністю підприємства виконувати свої функції в умовах впливу несприятливих факторів, які можуть бути спричинені не тільки бойовими діями, але й іншими загрозами.

Підводячи підсумки, слід відзначити, що вищеперелічені функціональні складові економічної безпеки підприємства є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими. Кожна з існуючих функціональних складових є обґрунтованою та має специфічну особливість, яка має бути врахована при вивченні категорії економічної безпеки агрофірми та подальшої розробки методичного інструментарію щодо її забезпечення.

Варто зазначити, що забезпечення економічної безпеки агрофірм є однією з пріоритетних задач менеджменту. Необхідно розуміти, що даний процес є складним та багатоетапним, результатом реалізації якого повинне виступати

досягнення поставлених цілей.

Так науковець Копитко М. І. [6] до цільових орієнтирів підприємства у процесі забезпечення економічної безпеки відносить:

- захист законних прав та інтересів підприємства;
- досягнення фінансової стабільності та незалежності, що передбачає отримання бажаного прибутку від усіх видів діяльності підприємства;
- побудова високоефективної системи менеджменту та управління, оптимальної організаційної структури;
- забезпечення технологічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності;
- створення умов виробництва з мінімально негативним впливом на довкілля;
- створення умов правового захисту усіх аспектів діяльності підприємства;
- гарантування захисту інформації підприємства, комерційної таємниці, створення умова для ефективного інформаційного забезпечення роботи всіх структурних підрозділів підприємства;
- ефективна організація безпеки персоналу підприємства, капіталу та майна, а також інтересів і можливостей підприємства;
- запровадження світових стандартів у діяльності підприємства;
- підвищення виробничо-інтелектуального потенціалу;
- створення максимально сприятливих умов для ведення інноваційної діяльності;
- активізація зовнішньоекономічної діяльності з можливою міжнародною кооперацією;
- створення умов для поглиблення диверсифікації виробництва;
- створення максимально гнучкої системи ефективного використання ресурсів;
- протидія дестабілізуючим чинникам.

Окрім того, науковець Сосновська О.О. [11] у своїй роботі виділяє також вагомі цільові орієнтири економічної безпеки підприємства, а саме:

- забезпечення гармонізації в часі та просторі економічних інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища;
- забезпечення економічної свободи підприємства внаслідок керованого процесу взаємоузгодження економічних інтересів стейкхолдерів зовнішнього та внутрішнього середовища;
- адаптація підприємства до динамічних умов зовнішнього середовища;
- забезпечення конкурентоспроможності продукції з одночасним гарантуванням ефективного використання ресурсного потенціалу підприємства;
- забезпечення динамічного розвитку підприємства та досягнення фінансово-економічних цілей в умовах конкуренції та господарського ризику;
- забезпечення конкурентних переваг підприємства шляхом ефективного використання ресурсів на основі вивчення комплексної інформації.

Ми погоджуємось з поглядами даних провідних фахівців, оскільки

високоякісне забезпечення економічної безпеки агрофірм значно впливає на їх конкурентоспроможність. Саме завдяки відповідному рівню економічної безпеки захищаються інтереси агрофірми від негативного впливу дестабілізуючих чинників і використовуються можливості внутрішнього та зовнішнього середовищ, що у свою чергу забезпечує виживання підприємства в цьому середовищі. Забезпечення економічної безпеки агрофірм дозволить досягнути економічної ефективності, а саме одержати позитивні результати у процесі використання ресурсів, який визначається відношенням суми витрат до одержаного ефекту, а також належне забезпечення ЕБП дозволить досягнути бажаної конкурентоспроможності, що сприятиме отриманню підприємством конкурентних переваг та формуванню стабільної позиції на ринку, що у свою чергу забезпечить вже самий розвиток агрофірми в середовищі.

Таким чином виникає необхідність у формулюванні власного визначення категорій «економічна безпека агрофірми» та «забезпечення економічної безпеки агрофірми». На погляд автора, під економічною безпекою агрофірми слід розуміти комплексну характеристику досягнутих та очікуваних результатів її діяльності, яка зумовлена узгодженням цілей та передбачає раціональне використання ресурсів за рахунок комплексного суцільно-якісного ефективного управління агрофірмою загалом та управління забезпеченням її економічної безпеки. Відповідно, під забезпеченням економічної безпеки агрофірми пропонуємо розуміти безперервний, системний процес, перебіг якого передбачає діагностику зовнішнього та внутрішнього середовища агрофірми, планування, організацію та реалізацію управлінських заходів щодо підтримки стабільного функціонування агрофірми відповідно до її стратегічних, тактичних та поточних цілей, що досягається, насамперед, шляхом найбільш раціонального розподілу та використання ресурсів, з урахуванням воєнного стану в країні.

Як бачимо з вищезазначеного, для забезпечення відповідного рівня економічної безпеки на агрофірмах необхідними є формування та впровадження ефективного та злагодженого процесу управління забезпеченням економічної безпеки в комплексній системі менеджменту агрофірми. Тому у подальших дослідженнях впливає необхідність у проведенні детального аналізу визначень і розуміння сутності поняття «управління забезпеченням економічної безпеки агрофірми», запропонованих провідними фахівцями у науковій літературі, та на підставі яких, матиме місце формулювання й обґрунтування авторського бачення до даного поняття. Окрім того, у подальшому виникає необхідність у проведенні діагностики сучасного стану управління забезпеченням економічної безпеки агрофірм в Україні та світі, аналізі ризиків й проведенні діагностики загроз в управлінні забезпеченням економічної безпеки вітчизняних агрофірм з урахуванням нейтралізації несприятливих факторів пов'язаних зі збройною агресією РФ.

Ключові слова: економічна безпека підприємства; забезпечення економічної безпеки підприємства; агрофірма; теоретичні підходи; управління; діагностика.

Список використаних джерел

1. Боса І. Етимологія поняття «економічна безпека підприємства». Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. 2022. № 6. Том 2. С. 300-308.
2. Поліщук О.Б. Формування адаптивно-орієнтованої системи управління економічною безпекою підприємства: дис. ... д-ра філософії. 073, 051. Львів. 2022. 270 с.
3. Іванюк Б.М. Формування економічної безпеки бізнесу в Україні: дис. ... канд. екон. наук. 08.00.03. Полтава. 2021. 227 с.
4. Ярославський А.О. Формування механізму управління економічною безпекою підприємств: дис. ... д-ра філософії : 051. Вінниця. 2020. 221 с.
5. Дуб Б.С. Розвиток системи економічної безпеки агрохолдингів: дис. ... канд. екон. наук : 21.04.02. Черкаси, Київ. 2021. 339 с.
6. Копитко М.І. Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємств (на матеріалах підприємств транспортного машинобудування): дис. ... д-ра екон. наук : 21.04.02. Київ. 2015. 478 с.
7. Любохинець Л.С. Гнучке управління у забезпеченні економічної безпеки промислових підприємств: дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04. Хмельницький. 2022. 476 с.
8. Тютченко С.М. Забезпечення економічної безпеки підприємств в умовах трансформаційних змін в економіці: дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Запоріжжя. 2020. 273 с.
9. Пілецька С. Т., Коритько Т. Ю., Кравчук Н. М. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства. Вісник економічної науки України. 2022. № 1 (42). С. 64-69. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1\(42\).64-69](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).64-69).
10. Алькема В. Г., Кириченко О. С., Пазєєва Г. М. Діагностика економічної безпеки підприємства: монографія. Київ: ВНЗ «Університет «КРОК», 2019. 328 с.
11. Сосновська О.О. Система економічної безпеки підприємств зв'язку: монографія. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 440 с.